

373.31(082)

1798

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Криворізький державний педагогічний університет

Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 2

Кривий Ріг

2003

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ГІПЕРТЕКСТОВИХ НАВЧАЮЧИХ СИСТЕМ У ВИЩІХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

В статті затронуто проблема дослідження особливостей мотиваційної структури студентів в навчальному процесі при використанні нових інформаційних технологій, в частині гіпертекстових навчальних систем. Для діагностики компонентів мотиваційної структури, безпосередньо в час діяльності, використовувався опитувальник, розроблений В.К. Горбачевським (1990). Опитувальник дозволив встановити „опорні” мотиви, на основі яких відбувається залучення „Я”- суб’єкта в навчальну діяльність.

Ключові слова: гіпертекст, гіпертекстова навчальна система, засвоєння знань, мотиваційна структура, рівень претензій.

The article deals with the problem of research of motivational structure peculiarities of students in educational process using new information technologies, hypertext training systems in particular. For diagnostics of the motivational structure components, which has been performed immediately during the activity, the questionnaire developed by V.K.Gorbachevsky in 1990 was used. The questionnaire provides the opportunity to detect the "basic" motives on the basis of which the ego-subject involvement into the studying activity is taking place.

Keywords: a hypertext, hypertext training system, mastering of knowledge, motivational structure, a level of claims.

Необхідною передумовою використання нових інформаційних технологій в системі освіти є підготовка майбутніх вчителів до застосування в навчальному процесі тих технологій навчання, які дістали назву нових інформаційних технологій.

Сьогодні велика увага приділяється проблемам формування сучасного навчального середовища на основі дидактичних можливостей комп'ютерних навчаючих систем. Саме такі можливості надають гіпертекстові навчаючі системи. Одним з критеріїв ефективності використання таких систем є якість засвоєння студентами навчального матеріалу, поданого у вигляді гіпертексту.

Аналіз наукової літератури, присвяченої висвітленню порушеної проблеми, засвідчує, що на сьогодні у психологічній теорії та практиці питання засвоєння знань при використанні гіпертекстових навчаючих систем розроблено лише у публікаціях М.А.Дергач, Т.В.Ящун, О.М.Сороки, Н.С.Завізевої. Відсутні також спеціальні дослідження психологічних особливостей засвоєння навчального матеріалу при використанні гіпертекстових навчаючих систем та особливостей мотивації студентів при роботі з такими видами інформації.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному визначенні психологічних особливостей засвоєння студентами знань та особливостей мотивації студентів при використанні гіпертекстових навчаючих систем.

Для реалізації поставленої мети були виконані такі **завдання**:

- проаналізувати психолого-педагогічну літературу з обраної проблематики;
- дослідити компоненти мотиваційної структури студентів при роботі з гіпертекстовими навчаючими системами;
- розробити психолого-педагогічні рекомендації для ефективного впровадження гіпертекстових навчаючих систем у вищих закладах освіти.

Звичайний текст називається лінійним, що пов'язано безпосередньо з послідовним порядком його перегляду. Лінійний текст будується так, що наступний фрагмент тексту пов'язаний з попереднім. При розкладанні лінійного тексту на окремі фрагменти з'являється можливість його перерозподілу.

Тобто, якщо виділити зв'язки між фрагментами, то виявиться, що з одного лінійного тексту можна створити багато текстів.

Комп'ютерні системи можуть реалізувати таку побудову тексту, коли від одного фрагмента до іншого можна дістатися різними шляхами. Така сукупність фрагментів, між якими встановлені зв'язки, за якими можна здійснювати переходи від одного фрагмента до інших, а не тільки до одного наступного, називається нелінійним текстом, або гіпертекстом.

Гіпертекст - це база даних, яка складається з текстових та графічних фрагментів - так званих вузлів, які містять логіко-сміслові або асоціативні зв'язки, за якими можна легко перейти безпосередньо з одного вузла в інший.

Впровадження гіпертекстових навчальних систем розв'язує низку актуальних завдань:

- підвищення якості самостійної роботи студентів, особливо в умовах, коли підручників і лабораторних практикумів недостатньо. Це актуально як для стаціонарної, так і для заочної форм навчання, а у перспективі й для дистанційного навчання;

- врахування індивідуально-психологічних особливостей когнітивної сфери студентів при опрацюванні навчальної інформації, створення умов для їх індивідуальної самостійної діяльності;

- створення електронної бібліотеки вищого навчального закладу в його локальній мережі;

- розташування в глобальній мережі Інтернет накопиченої у навчальному закладі навчально-методичної інформації в найбільш придатному вигляді - у гіпертексті;

- організація електронної дистанційної освіти на базі вищого навчального закладу.

Психологічним проблемам засвоєння знань присвячені роботи таких психологів, як П.П.Блонського, Н.А.Менчинської, А.Н.Леонтьєва, Д.Н.Богоявленського, П.Я.Гальперіна, Н.Ф.Талізінної, А.М.Матюшкіна, К.М.Кабанової-Меллер, В.В.Давидова, І.І.Льясова, З.І.Калмикової та ін..

Відповідно до поглядів Н.А.Менчинської, навчання є

системою педагогічних впливів, що визначає зміст і процес розумового розвитку в онтогенезі. Однак, навчанням цілком не визначається розумовий розвиток дитини. Останній значною мірою залежить від його власної активності, сензитивності до навчання. Н.А.Менчинською був уведений у психологію термін “засвоєння”. На відміну від його педагогічного трактування — “придбання знань”, він розглядається як особлива розумова діяльність учня, що розгортається у часі, залежить від його особистісних особливостей, і не зводиться до окремих психічних функцій. Характеризуючи це поняття, Н.А.Менчинська зазначає, що “поняття "засвоєння" не фігурує серед основних понять загальної психології, оскільки у своєму змісті воно не зводиться до якої-небудь психічної функції... Ми вживаємо це поняття..., позначаючи терміном "засвоєння" пізнавальну діяльність, що включає цілий ряд психічних процесів: сприйняття, пам'ять, мислення. Ми вважаємо, що засвоєння знань припускає не тільки участь розумових процесів (навіть у широкому значенні цього слова). Засвоєння безпосередньо пов'язано також з особливостями особистості — її почуттями, волею... Навчальний матеріал засвоюється конкретним учнем з усталеним, сформованим у нього ставленням до дійсності, що має нахили та інтереси і володіє визначеними інтелектуальними якостями” [6, 93].

Оскільки комп'ютер не здатний на емоції, то у процесі постановки завдання, а також під час роз'яснення методів його розв'язування, необхідно особливу увагу приділяти мотивації.

Серед мотиваційних аспектів навчання можна виділити такі: нахил до змагання, рівень домагань, інтерес до змісту навчання, самоконтроль, упевненість і задоволення інтелектуальних потреб.

Дослідження компонентів мотиваційної структури, що пов'язані з рівнем домагань під час діяльності, проводилось безпосередньо під час роботи студентів з електронною бібліотекою, поданою у вигляді гіпертексту.

У дослідженні брали участь студенти I та II курсів педагогічного факультету Криворізького державного

педагогічного університету. Використовувався бланк опитувальника, призначеного для діагностики компонентів мотиваційної структури, пов'язаної з рівнем домагань, безпосередньо під час діяльності.¹

Результати дослідження представлені відповідно до рангових місць, що займають мотиви в загальній структурі (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рангове місце	Компонент мотиваційної структури
1	Пізнавальний мотив
2	Ініціативність
3	Оцінка рівня досягненнях результатів
4	Внутрішній мотив
5	Особистісне значення результатів
6	Оцінка свого потенціалу
7	Мотив самоповаги
8	Очікуваний рівень результатів
9	Закономірність результатів
10	Намічений рівень мобілізації
11	Вольове зусилля
12	Складність завдань
13	Мотив уникнення
14	Змагальний мотив
15	Мотив зміни діяльності

¹ Опитувальник розроблено В.К.Горбачевським в рамках наукових досліджень, що проводились по цільовій програмі на факультеті психології ЛГУ у 1990 р. Опитувальник відповідає всім вимогам надійності та валідності [11, с. 303-308].

З таблиці видно, що під час роботи з електронною бібліотекою у студентів переважає пізнавальний інтерес до результатів своєї діяльності, зумовлений пізнавальним мотивом (1 рангове місце), високою оцінкою рівня досягнутих результатів (3 рангове місце) та особистісною значущістю отриманих результатів (5 рангове місце). Про орієнтацію на індивідуальний стиль навчання дозволяє говорити високий рівень особистої ініціативи (2 рангове місце), низький рівень мотиву уникнення (13 рангове місце), змагального мотиву (14 рангове місце) та мотиву зміни діяльності (15 рангове місце). Рівень складності завдання визначається ранговим місцем у структурі мотивації як недостатній (12 рангове місце), що зумовлює невисокий рівень вольових зусиль (11 рангове місце) та намічений рівень мобілізації (10 рангове місце) при роботі з електронною бібліотекою.

Для розгортання цілісної мотиваційної структури має значення розуміння студентом каузальних факторів, що є інструментальними в ході розвитку взаємодії з комп'ютером. Серед таких факторів – співвідношення, в якому знаходиться залежність результату від випадку та від індивідуальних можливостей. Закономірність результатів навчальної діяльності студентами оцінюється досить низько (9 рангове місце).

Перераховані елементи є компонентами мотиваційних структур, які виникають у ході виконання завдань, зокрема під час роботи з електронною бібліотекою, поданою у вигляді гіпертексту.

Опитувальник дозволив виявити “опорні” мотиви, на основі яких відбувається залучення “Я”- суб’єкта у навчальну діяльність і формування когнітивного стилю цієї діяльності.

Надалі вважаємо за важливе вивчити комплекс психологічних умов, необхідних для якісного засвоєння знань студентів у процесі використання гіпертекстових навчаючих систем; на їх основі побудувати психологічну модель “ефективного суб’єкта навчання”; виділити її загальні характеристики (можна припустити, що мова повинна йти про рівень розумового розвитку, про особливості сприйняття

гіпертекстової інформації, про особистісні якості – не тільки професійно значущі для обраної спеціальності, але й важливі для успішного навчання у гіпертекстовому середовищі, а також про сформованість умінь і навичок користування телекомунікаційними комп'ютерними мережами і відповідним програмним забезпеченням).

Література:

1. Б и к о в В. Ю., В о в к Я. І., Ж а л д а к М. І. та ін. Концепція інформатизації освіти // Рідна школа. - 1994.- №№ 11- 2.

2. Д е р г а ч М. А. Дидактичні умови застосування гіпертекстових програм у процесі вивчення гуманітарних дисциплін (на матеріалі історії музики): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 1998.

3. З а в і з е н а Н. С. Дидактичні умови індивідуалізації навчального процесу на основі використання комп'ютерів у педагогічному університеті: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Луганський держ. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Луганськ, 2003.

4. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учеб. пособие / Под общей ред. А.А.Крылова, С.А.Маничева. – СПб., 2000.

5. С о р о к а О. М. Психологічні умови застосування комп'ютерних засобів у процесі навчання іноземної мови (на матеріалі дослідження студентів немовних факультетів): Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2002.

6. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. Работы советских психологов периода 1946-1980 гг. / Под ред. И.И. Ильясова, В.Я. Ляудис. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981.

7. Я щ у н Т. В. Оцінка якості навчально-пізнавальної діяльності в системі "студент- комп'ютер": Автореф. дис. канд. техн. наук: 05.01.04 / Харківський держ. автомобільно-дорожній технічний ун-т. - Х., 2000.